

Célkeresztben a teljes foglalkoztatás?

Vita a II. Nemzeti Fejlesztési Terv
munkaerő-piaci jövőképeről

Az Esély január 12-én száz fős szakmai közönség előtt Aktív társadalom címmel vitát rendezett, a 2007–2013 közötti időszakra vonatkozó II. Nemzeti Fejlesztési Tervről. A fejlesztéspolitika munkaerő-piaci összefüggéseiről Csoba Judit, a Debreceni Egyetem docense, Frey Mária, a Foglalkoztatási Hivatal kutatója, Garzó Lilla, a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium helyettes államtitkára, Köllő János, a Közgazdaságtudományi Intézet tudományos főmunkatársa, valamint Liskó Ilona, a Felsőoktatási Kutató Intézet igazgatója mondta el véleményét. A vita moderátora Gyulavári Tamás, a Pécsi Tudományegyetem docense volt. Az alábbiakban összefoglaljuk a Magyarország munkaerő-piaci jövőképeről, illetve az aktív társadalom fejlesztéspolitikai céljairól szóló háromórás vitát.

GYULAVÁRI TAMÁS: *A most készülő II. Nemzeti Fejlesztési Terv a 2007 és 2013 közötti hét évre szól, így a terv majd egy évtizedre előre próbálja felvázolni – többek között – a magyar munkaerőpiac kívánatos állapotát, jellemzőit. Az eddig elkészült háttéranyagokban három fejlesztési terület szerepel. Az első a foglalkoztatási szint bővítése, a második az alkalmazkodóképesség fejlesztése, a harmadik pedig az esélyteremtés, a hátrányos helyzetű emberek munkaerő-piaci integrációja. Önök milyen munkaerő-piaci jövőképet tartanak kívánatosnak, illetve milyen fejlesztési területeket javasolnak?*

GARZÓ LILLA: Milyen is legyen ez a jövőkép? Mindenekelőtt a jelenleginél jóval magasabb szintű foglalkoztatást szeretnénk. Jelenleg a 15–64 évesek foglalkoztatási rátája 57 százalék, ezzel szemben az EU 2010-ig azt tűzte ki célul, hogy ezt 70 százalékra emelje. A mi céljaink ennél jóval szerényebbek, tekintettel arra, hogy a foglalkoztatásunk színvonala is jóval az európai átlag alatt van. Úgy gondoljuk, hogy ha 10 év múlva kicsit a mai európai átlag fölé kerülünk, tehát 64–65 százalékot érünk el, akkor már elégedettek lehetünk az eredménnyel. Ezen belül nagyon fontos, hogy jóval kisebb legyen az inaktivitási rátánk.

A másik célunk, hogy jóval több legyen a kvalifikált munka. Persze azt is szeretnénk, hogy akik gyengébben kvalifikáltabbak, iskolázatlanok, azoknak jóval több munkájuk legyen, mivel nekik súlyos problémáik vannak. Az is célunk, hogy alkalmazkodóképes rugalmas vállalkozók és

munkavállalók legyenek, vagyis rugalmas külső és belső munkaerőpiacot szeretnénk. Ez mindent érint: a munkarendeket, a munkaszerződéseket stb. Fontos, hogy mindenkinek stabilabb legyen az élete, alkalmazkodóképességet és stabilitást akarunk. Azt is szeretnénk, hogy a foglalkoztatáspolitikai adjon esélyt a felemelkedésre és az esélyhátrányok leküzdésére. Ez körülbelül azt jelenti, hogy mindenki számára tudjunk olyan munkát kínálni, amely számára elfogadható erőfeszítéssel elvégezhető. Legyen foglalkoztatásbarát, de legalábbis a foglalkoztatásra érzékeny, a mainál sokkal érzékenyebb gazdaságpolitika.

Mire lenne szükség? Egyrészt szükség lenne a gazdaság tartós növekedésére, és arra, hogy a gazdasági növekedés teremtsen munkahelyeket. Ez ma világszerte nagy probléma, hiszen az USA-ban, ahol a foglalkoztatási szint jóval magasabb az európai szintnél, szintén jellemző ez az „állás nélküli” növekedés. Ennek az az oka, hogy a beruházások növekedésével nem jár automatikusan együtt a foglalkoztatás bővülése. A jövőben azt szeretnénk, hogy a gazdasági növekedés munkahelyeket teremtsen, és egyre több tevékenységet tudjunk bevonni a társadalmilag szervezett munkák körébe. Vagyis tudjuk növelni azt a gazdaságot, amit szociális gazdaságnak hívunk. Ehhez persze szükség van a növekedés típusához illeszkedni képes munkaerőre. Ez az egyik lehetőség. A másik lehetőség az, hogy olyan munkahelyeket teremtsünk tömegesen, amelyekben helyt tud állni a rendelkezésünkre álló munkaerő. Ez utóbbi foglalkoztatáspolitikai szempontból sokkal nehezebb feladat.

Ehhez képest mi ma a helyzet? Részben vagyunk az EU-nak, elkészítettük a Nemzeti Foglalkoztatási Akciótervünket. Ebben az uniós célok benne vannak, és az is, hogy mi hogyan akarjuk elérni ezeket a célokat. Ezek az uniós célok megegyeznek a magyar célokkal. Azt azért meg kell jegyezni, hogy egy kettős múlt örökségével és következményeivel kell számolnunk. Egyrészt a pártállami időszakra jellemző teljes foglalkoztatással, másrészt azzal, hogy most a foglalkoztatási szint jóval alacsonyabb, és mindez egy látványos gazdasági összeomlás után következett be. Van egy örökölt intézményrendszerünk, amely részben őrzi a teljes foglalkoztatást – ezt el lehet mondani a társadalombiztosításról, részben a szociális ellátásról is. Erre rákódtak a válságoknak, válságkezelésnek, az új helyzeteknek az intézményei. Létezik tehát egy hibrid intézményrendszerünk, amely sok tekintetben reformra szorul. A végeredmény az, hogy a magyar munkaerőpiac alkalmazkodóképes, csak azt nem látjuk, hogy miként alkalmazkodik. Végül ki kell emelnem még, hogy a foglalkoztatáspolitikai a szakpolitikákon átívelő politika, aminek jelentős szerepe van az ország versenyképességében.

FREY MÁRIA: A Garzó Lilla által elemzett prioritások alapvetően a mostani uniós dokumentumokhoz illeszkednek, azokból származnak, és hosszú távon nekünk is ehhez kell alkalmazkodnunk. Nem is beszélve arról, hogy az EU által megfogalmazott célok eléréséhez nekünk a 2013-ig tartó, majd egy évtized is kevés lesz. A teljes foglalkoztatás mint prioritás számomra teljes mértékben elfogadható. Ezt azzal egészíteném ki, hogy ez akkor megfelelő, ha mindez a bejelentett munkavégzésre vonatkozik, illetve ha mindenki számára reális és vonzó alternatívává válik a mun-

kavégzés. Ha megnéznénk, hogy ki az, aki dolgozni akar, abban az értelemben, hogy jövedelemszerző munkára váltaná fel a jelenlegi státusát, egyáltalán nem vagyok biztos benne, hogy jelentős növekedést érünk el a foglalkoztatottság tekintetében.

Mi azt éljük át, hogy az alacsony foglalkoztatottság nagy teher a társadalomnak, óriási szociális gond. Ezzel szemben az EU azt mondja, hogy a munkaerő termelési erőforrás. Azoknak az országoknak, amelyekben ugyanannyira kihasználatlan a munkaerő, mint nálunk, ezt értéknek kell tekinteniük, mivel ez a termelési erőforrás a termelékenység javulása mellett pótlólagos forrása lehet a gazdasági növekedésnek. Ráadásul ez egy olyan erőforrás, ami hosszú távon szűkössé válik Európában és Magyarországon egyaránt, mivel csökken és öregedik a népesség. Éppen ezért ez az erőforrás hosszú távon fölértékelődik. Itthon és külföldön is hiány lesz jól képzett, alkalmazkodóképes, foglalkoztatható állapotban lévő munkaerőből. Ez meg fogja könnyíteni azoknak a munkaerő-csoportoknak a beilleszkedését a munkaerőpiacra, amelyek az átlagosnál gyengébb munkavégző képességgel rendelkeznek.

Az uniós célértékek természetesen hosszú távon is aktuálisak lesznek, mivel nekünk még nagyon sok időbe telik megközelíteni a 70 százalékos foglalkoztatási szintet. Ezért még sokáig a foglalkoztatás bővítése lesz az első számú feladat. Ezt mindenki a gazdasági növekedéstől várja, azzal a logikával, hogy ha beindul a gazdasági növekedés, akkor lesz majd munkahely. Az uniós dokumentumok viszont arra világítanak rá, hogy ne a gazdasági növekedéstől várjuk a munkahelyteremtést, hiszen pontosan ez lehet az egyik forrása a gazdasági növekedésnek. Nem mindegy persze, hogy milyen növekedési stratégiát választunk: a munkatermelékenység javítására építjük a fejlesztési irányokat, vagy olyan fejlesztési stratégiát választunk, aminek gazdag a foglalkoztatási tartalma.

Alapvető foglalkoztatáspolitikai érdek tehát támogatni az emberi erőforrás mennyiségét és minőségét minél inkább kiaknázó fejlesztéseket. Ennek nagyon sok ága van: a kisvállalkozás-fejlesztés, az egészségipar, a szociális gazdaság, a vidékfejlesztéssel egybekötött, többfunkciós mezőgazdaság, a környezetvédelem. Ezeket az EU is támogatja, és ezek a foglalkoztatáspolitikai szempontjából is kívánatosak. Ennek a foglalkoztatási törekvésnek át kell hatnia minden kormányzati szakpolitikát, tehát horizontális céllá kell válnia. A NFT többi fejlesztési irányának kijelölésénél is vizsgálni kell, hogy az milyen foglalkoztatási következménnyel jár. Az egyik értékelési szempontnak a foglalkoztatási hatásnak kellene lennie. Ma már közhelyszámba megy, hogy Magyarországon óriási a bérre rakódó adó- és járulékteher, ezt feltétlenül csökkenteni kell. Nem hiszem, hogy mindent a támogatással kell megoldani, sokkal egyszerűbb lenne a közterheket csökkenteni, aminek természetesen megvannak a korlátai a költségvetési hiány oldaláról. A másik fontos hosszú távú feladat a rejtett, be nem jelentett munkavégzés felszínre hozása.

Ami a rugalmas munkaerőpiacot illeti, azt gondolom, hogy a gazdaságban olyan visszafordíthatatlan változások indultak el a kilencvenes évektől, amelyek közepette automatikusan rugalmasabbá vált a munkaerőpiac, és továbbra is teret veszítenek a hagyományos foglalkoztatási formák. Milyen okokkal magyarázható ez? Egyrészt hosszú távon a szol-

gáltató szektor lesz a domináns gazdasági ág. A nagy tömegű sztenderdizált ipari üzemek kisvállalkozásokká alakultak, s önfoglalkoztatók vették át a feladatokat. Költségmegtakarítási szempontokkal magyarázható, hogy a vállalatoknál terjednek a rugalmas munkaidő-rendszerek, a túlóra kiváltása érdekében éves munkaszerződést kötnek, a végkielégítés megkerülésére határozott időre foglalkoztatnak embereket, a felvétel, elbocsátás hercehurcájától mentesülve munkaerőt kölcsönöznek időszakos munkavégzésre, kisorszódnek munkákat. A részmunkaidő nagyon sok ok miatt terjed, és hosszú távon az információs-kommunikációs technológiák által támogatott virtuális munkahelyek bővülésével kell számolni. Szemléletváltásra van szükség, nem szabad ellenségesen viszonyulni ehhez a folyamathoz, inkább a folyamat negatív következményeire kell megoldást találni.

A munkaerő-piaci esélyteremtés kapcsán nem bizonyult eredményesnek az a politika, amely a munkanélküliség csökkentését a munkaerőpiacról való kiválás támogatásával kívánta megoldani. Sok munkavállalási korú segélyezett – megfelelő ösztönzéssel és támogatással – tudna dolgozni, és abból mind ő, mind pedig a társadalom profitálna.

CSOBA JUDIT: Szociálpolitikusként és foglalkoztatáspolitikusként az a vízióm 2013-ra, hogy minden aktív korú embernek komoly társadalmi szerepe lesz. Azért tartom ezt fontosnak, mert sokszor csapdába kergetjük magunkat olyan szlogenekkel, mint a „teljes foglalkoztatás”. Hiszen ahányan vagyunk, annyiféleképpen értjük ezt, így sok társadalmi réteget nem értünk bele a teljes foglalkoztatásba. Gyakran úgy fogalmazunk, hogy „dolgozhasanak azok, akik akarnak dolgozni”. Innentől kezdve azon kell gondolkodni, hogy a teljes foglalkoztatás csapdájából hogyan lehetne kikerülni.

A társadalmi szerepeknél két dologra szeretnék rávilágítani. Az egyik az, hogy az uniós stratégiák segítenek nekünk kitalálni és felépíteni ezeket a társadalmi szerepeket. Az eddig elhangzottakból hiányzott nekem a foglalkoztathatóság javítása. Víziómban a képessé tevés lenne az egyik olyan elem, amit az értelmes, társadalmilag hasznos szerephez hozzá tudnék illeszteni. Ha nekem kellene megírni a Nemzeti Fejlesztési Tervet, akkor azon gondolkoznék, hogyan tudnék a hátrányos helyzetű célcsoportok foglalkoztathatóságához hozzájárulni. Bármilyen innováció, vállalkozás érkezik az országba, ha olyan szereplőket talál, akiket nem tud integrálni a maga technológiai szintjén, akkor bizony a gazdasági konjunktúrával is nehezen lehet megmozdítani ezeket a szereplőket.

A másik, figyelemre méltó szempont a munka minősége. Arról van szó, hogy persze mennyiséget is kell produkálni a munka világában, de legalább ennyire fontos a munka minősége. Eddig azt tapasztaltuk, hogy a mennyiségi szemlélet jegyében a képzeletbeli torta szeletei egyre kisebbek lettek, és a kisebb szeletekkel nem tudjuk biztosítani a hozzáférők megélhetését. Ezzel sajnos a munka értékét, presztízsét csökkentjük, olyan mértékben, hogy ez szociális csapdahelyzetekhez vezet. A helyzet egyúttal ellene hat annak, hogy a munka társadalmilag hasznos tevékenységként, új érték megteremtéseként kerüljön a középpontba. Ha én egy egész napot dolgozom, akkor 2013-ban legalább annyit keressek,

hogyan biztosítani tudjam a magam és a családom eltartását. Ha viszont a tortát olyan kicsi szeletekre szabdadjuk szét, hogy ezt nem tudom biztosítani, akkor sajnos ez nem minőségi munka, ezért a társadalmilag hasznos tevékenységet nem tudom garantálni.

A teljes foglalkoztatással kapcsolatban meg kell említenem a „gondolati csapdát”. Ha 2013-ra úgy állítjuk föl a kritériumrendszerünket, hogy mindenkinek legyen munkája, aki akar dolgozni, akkor ezt hogyan valószínűsítjük meg, ha a nem foglalkoztatottak jelentős része nem keres aktívan állást? Ha ezen tudunk változtatni, akkor előrébb léphetünk, legalábbis a mennyiségi kritériumok oldalán. Ha mindenki, aki nem foglalkoztatott, hirtelen elkezdene a legális munkapiacra állást keresni, vajon találna-e? Gondoljunk bele: ma 6,1 millió aktív keresőkorú embernek 3,9 millió legális státus jut. Ha a legális foglalkoztatáson kívül esők nem keresnek munkát vagy megélhetési stratégiát, akkor vajon a jelenlegi jóléti rendszerek juttatásaiból hosszú távon el tudják-e tartani önmagukat és a családjaikat? Itt jön a probléma, hogy ha valaki aktívan állást keres, akkor hol keres. Ez összeesik azzal a gondolattal, ami a legális és az illegális státusok közelítéséről szól, és mindazon jogszabályi és intézményi feltételekkel, amelyekkel ezt a különös ellentmondást ki tudnánk küszöbölni. Ennek a csapdának a harmadik eleme: ha talál munkát, akkor képes-e dolgozni? Itt kapcsolódok vissza az első ponthoz, a foglalkoztathatóság javításához. Ismerjük a teljesítménykövetelményeket, és a felkínálkozó munkaerő minőségét. A kettő közelítése a legfontosabb feladatunk 2013-ig.

Az én víziómban tehát olyan közösségi szolgáltatások szerepelnek, amelyek a fenti elemeket kötik össze: a képessé tevést, a keresletet és a kínálatot. Az átmenetek mindig hihetetlenül nehezek, és ezek az átmenetek – hosszabb gondolkodással, komolyabb előkészítéssel – sok problémát föl számolhatnak. Az átmenet például a rugalmas munkapiacra, hiszen a foglalkoztatás bővítése rugalmas formában képzelhető el. Azt tapasztaltam, hogy ha a jogszabályi környezet lépett egyet, és lazított a foglalkoztatás feltételein, akkor a másik oldalon a jogszabályi környezet lépett egyet, és védelmi rendszert épített ki a rugalmas munkaerőpiacon dolgozó munkaerő számára. Az én víziómban ez a védelmi háló hangsúlyos, hiszen tudjuk, hogy ma a gazdasági társaságok 90–95 százaléka 50 fő alatti létszámmal dolgozik, 83 százaléka pedig 10 fő alatti létszámmal. 2013-ra nem fogjuk visszavarázsolni a nagyvállalati struktúrát, hanem egy rugalmas munkapiacot kell vizionálnunk a magunk számára, amelyben viszont az egyes munkavállalók védettsége nem teremthető meg.

Fontos még a lokális tér hangsúlyozása. A regionalitásnak és a lokális munkaerőpiac fejlődésének hihetetlen jövője van. A hátrányos helyzetű kistérségekbe nem fognak jönni a nagyberuházások. Ezekben alulról lehet olyan kezdeményezéseket elindítani, amelyekben kialakul a harmadik szektor és a helyi aktivitások hálóját. Ebben jelenik meg majd a presztízsét újra visszaszerzett szakmunkás, aki lehet asztalos vagy bármilyen más szakma képviselője. Én 2013-ban szeretnék okos és művelt szakmunkásokat is látni a közvetlen környezetemben.

KÖLLŐ JÁNOS: Ha valaki fölteszi azt a kérdést, hogy Magyarország miért marad el körülbelül 10 százalékponttal az aggregált foglalkoztatásban az európai átlagtól, akkor rövid úton ahhoz a másik kérdéshez jut, hogy miért olyan alacsony az általános iskolát, vagy azt sem végzettek foglalkoztatása. A 25–64 éves korosztályban a diplomások foglalkoztatottsága 1 százalékkal alacsonyabb az OECD-átlagnál, a középiskolát végzetteknel 2002-ben 4 százalékkal volt alacsonyabb, de ebben benne vannak azok a tanoncrendszerű szakmunkásiskolában végzettek is, akik az európai sztenderd szerinti középiskolát nem végeztek. A középiskolát nem végzettek elmaradása viszont az OECD-átlagtól 20 százalékpont. Annak ellenére, hogy ez viszonylag szűk népesség, annyira alacsony a foglalkoztatási aránya, hogy ez a különbség lényegében teljesen megmagyarázza az aggregált foglalkoztatási lemaradásunkat. Aggregált foglalkoztatásban 2002-ben körülbelül 9 százalék volt a lemaradásunk, ebből 8 százalékot önmagában az magyarázott, hogy az általános iskolát vagy még azt sem végzettek foglalkoztatása nagyon alacsony. Minden egyéb hatás pedig 1 százalék.

Itt nem cigányproblémáról van szó, mert az érintett népességnek legfeljebb az egynegyede roma, de nem is fogyatékos- vagy nőproblémáról, hanem iskolázottsági problémáról kell beszélnünk. Az alacsony iskolázottság önmagában senkit nem zár ki a munkaerőpiacról. A világ számos országában a hasonló iskolai végzettségű, és a mért képességeket tekintve hasonló képességű emberek foglalkoztatási rátája magasabb, mint a magyarországi. Tehát itt nagyon sajátos, és nem pontosan értett feltételek zárják ki ezt a népességet a foglalkoztatásból. Nem magyar problémáról van szó. Ugyanez a probléma hasonló arányokban jelen van Csehországban, Szlovéniában, kisebb mértékben Lengyelországban. Ha megvizsgáljuk, hogy ennek a népességnek a relatív bérei és a nemzetközi vizsgálatokban megmért képességei relatíve milyenek, akkor azt látjuk, hogy ezek alapján sokkal magasabb foglalkoztatási szintet várhatnánk, ha az összefüggések úgy működnének, mint az EU-ban vagy az OECD-ben. Könnyen lehetséges, és bizonyos kutatási eredmények arra utalnak, hogy nem annak van jelentősége, hogy relatíve mennyit keresnek ezek az emberek a vezérigazgatóhoz vagy a mérnökhöz képest, hanem sokkal inkább annak, hogy a képzetlen munka nagyon könnyen helyettesíthető tőkével. A tőkeköltségeket a nemzetközi piac határozza meg. Tehát az olyan nagyvonalú osztogatás, ami a legutóbbi választások előtt és után zajlott Magyarországon – amikor a termelékenységnél sokkal gyorsabban nőttek a bérek –, elsősorban éppen ezeket az embereket fogja kiszorítani a foglalkoztatásból. Nem biztos tehát, hogy a relatív képességekről és a relatív bérekről van itt szó, hanem az abszolút képességszintről és bérszintről.

Ennek a népességnek meghökkentően nagy része 1989–91-ben szorult ki a munkaerőpiacról. Ez még akkor is igaz, ha csak a munkavállalási korúakat tekintjük. Ha megszámloljuk, hogy hány olyan ember van, aki ekkor került ki a munkaerőpiacról, azóta soha nem dolgozott, de ma is munkavállalási korú, és a számukat összehasonlítjuk a magyar foglalkoztatottak számával, akkor önmagában ez a rendszerváltás elején történt nagy sokk, kiszorulás vagy kivonulás a piacról, az EU-hoz képest

mutatkozó aggregált foglalkoztatási elmaradásnak több mint a felét megmagyarázza. Ennek természetesen a terápiát illetően is vannak következményei. Nem az a feladat itt, hogy aki akar, az kapjon munkát – ez túlságosan szerény program. Olyan feltételeket kellene teremteni, hogy többen akarjanak dolgozni.

LISKÓ ILONA: A jövőképeknek mindig csak a jelenhez képest van értelme. Ha az ember jövőképet dolgoz ki egy fejlesztési folyamat elején, akkor jár jól, ha a jelenlegi problémákból indul ki, és nem álmodozik.

Az európai fejlesztési tervek kötelező penzumok arra, hogy hova kell nekünk fölzárkóznunk. Ezzel mi akkor járnánk jól, ha ezt olyan alkalomnak tekintenénk, amikor megoldhatjuk a saját problémáinkat. Ha azt nézzük, hogy a mai magyar társadalomnak melyek a legsúlyosabb problémái, csak meg kell nézni, hogy milyen a magyar társadalom jelenlegi összetétele és szerkezete. Ekkor azt látjuk, hogy a legalján van egy 25–30 százalékos csoport, amelyik munkanélküli és teljes létbizonytalanságban és szegénységben él. És fölötte van még egy ugyanekkora népesség, amely ugyanettől a helyzettől veszélyeztetve él. Egy fejlesztési programnak akkor lenne csak haszna, ha a legalul lévők számát és a fölöttük lévők veszélyeztetettséget sikerülne mérsékelni. Minden fejlesztési tervnek erre a problémára kellene koncentrálnia.

Nagyon jó helyzetben vagyunk, mert az első európai fejlesztési-támogatási pénzek elköltése elindult. Itt az idő, hogy végiggondoljuk a tapasztalatokat és levonjuk a következtetéseket arra vonatkozóan, hogy az első szakaszhoz képest a másodikban mit kell megváltoztatni. Nagyon fontos, hogy ezek a tervek a realitásokból induljanak ki, például ne fordulhasson elő az, ami a jelenlegi tervekben, hogy a szakmunkás végzettséggel rendelkezőket felső-középfokú végzettségűekként kezelik a statisztikákban. A jelenlegi fejlesztési terv szerint ugyanis 70 százalék a felső-középfokot végzettek aránya Magyarországon. Ami statisztikai nonszensz, mert mindenki tudja, hogy az elmúlt évtizedekben az évjáratok 50 százalékát „bevezényelték” a szakmunkásképzésbe, ahol lényegében nem folyt középiskolai oktatás, de most utólag ezt elnevezték „felső középfoknak”. Ez a kis statisztikai „csúsztatás” azt eredményezte, hogy amikor látjuk a brüsszeli számokat, hogy milyen szintre kell eljutni, már is tapsikolhatunk, hogy Magyarország milyen jó helyzetben van. Egy másik példát említve, uniós célkitűzés az, hogy jelentősen csökkenteni kell az iskolából kimaradó gyermekek arányát. Az uniós cél 17 százalék, míg a magyar hivatalos statisztika szerint 12–13 százalék a középfokról kimaradó gyermekek aránya. Csakhogy nálunk ez a probléma olyannyira koncentráldódik a hátrányos helyzetűekre, hogy a szakmunkásképzőből kimaradók aránya 30 százalék, tehát az ilyen iskolákba beiratkozók egyharmada el sem jut a szakképzésig.

Vagyis ha értelmesen akarjuk elkölteni a fejlesztési pénzeket, akkor először is nem a számokkal kell büvészkedni, hanem őszintén szembe kell nézni a problémákkal, mert az egész „felzárkózásnak” semmi értelme sincs, ha közben a legsúlyosabb gondjainkat nem tudjuk megoldani. Nekem hosszú kutatási tapasztalatom az, hogy Magyarországon a fejlesztési pénzeket akármire is szánják, végül mindig az előnyös helyzet-

ben lévőkhöz jutnak el. A hátrányos helyzetűek, akik létszámát csökkenteni kellene, és akik helyzetét javítani kellene, a fejlesztési pénzekből csodálatos módon sehogy sem részesülnek. Ennek többek között az az oka, hogy borzasztó bürokrácián kell keresztüljutnia ennek a pénzelosztásnak, és túl nagy a szerepe a bürokrata és hivatalnokrétegnek abban, hogy ezek a fejlesztések megvalósuljanak. Valahogy elvész a jó szándék a bürokrácia útvesztőjében, mivel a formailag nem teljesen tökéletes tervek már a kapu előtt kiszóródnak, és ilyen módon valahogy a pénzek soha nem oda jutnak el, ahol a legnagyobb szükség lenne rá.

Visszatérve az én jövőképekre, az lenne a fontos, hogy a legalsó veszélyeztetett réteget létszámban csökkentsük, és a következő alsó réteg biztonságát megerősítsük annak érdekében, hogy létrejöjjön egy széles és biztonságos középréteggel rendelkező társadalom. Emellett az is fontos, hogy nagyobb legyen az átjárhatóság az egyes rétegek között. Ennek a társadalomnak ugyanis nemcsak az a baja, hogy szűk az a középréteg, amelynek viszonylag jó jövedelme van, és nagyon sok szegényt kénytelen ilyen-olyan módon eltartani. Ez természetesen mindenkinek a közérzetét rontja. De az is lényeges, hogy az átjárhatóság biztosított legyen, mert pillanatnyilag az iskolarendszert és az iskolakutatásokat nézve azt látjuk, hogy az újratermelés még mindig borzasztóan erős tendencia. Azt tartom elrendőnek, hogy ne legyen az egyes társadalmi rétegek önreprodukciója ilyen markáns. Ne legyen garantálva, hogy ha valaki szegény, hátrányos helyzetű családba születik, akkor biztosan ott is marad.

GARZÓ LILLA: Ez a 10 év, amire tervezzük, nagyon kevés arra, hogy egy egészen új országot válasszunk. A foglalkoztatáspolitikának az egyik alapkérdése, hogy milyen gazdasági növekedési stratégiát és gazdaságpolitikát követünk, csak az a baj, hogy ebben meglehetősen korlátozottak a lehetőségeink. Elindultunk egy olyan úton, amit én úgy jellemeztem, hogy nem foglalkoztatásbarát. Ez nem szándék kérdése, hiszen kevés a hazai nagyvállalatunk, sok a kisvállalat, nehezen átlátható, nehezen szabályozható a gazdasági környezet.

Reagálni szeretnék Köllő Jánosnak arra a megjegyzésére, miszerint az alacsony foglalkoztatottságnak a legfőbb oka az, hogy az alacsony iskolázottságúakat nem fogadja be a munkaerőpiac. A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján, amikor megszűnt másfélmillió munkahely, akkor nagy létszámösszetétel-változás történt, és kiszorultak azok, akiket kevésbé ítélték használhatónak – gondolok itt az iskolázottságra, életkorra stb., és puha visszavonulási lehetőségeik voltak. Azután ez a helyzet fokozatosan megváltozott, de a mechanizmusaink, a rutinjaink maradtak. A következő 10 év nagy kérdése lesz, hogy miként tudjuk áttörni ezeket a magatartásmintákat, intézményhiányokat és mechanizmusokat. Az is kulcskérdés, hogy mire épülnek megélhetési stratégiák Magyarországon, és hogy az emberek milyen arányban nem dolgoznak abból az okból, hogy, nem kínálnak számukra munkahelyet. Hogy vajon azért mert nem képesek dolgozni, mert elvesztették a munkaképességüket, vagy mert a megélhetési stratégiájuk arra épül, hogy segélyekből és alkalmi munkából élnek.

KÖLLŐ JÁNOS: Az elmúlt években láthattuk, hogy melyek az alkalmatlan módszerek ennek a problémának a gyógyítására. Amivel az 1998 és 2002 közötti kormányzat próbálkozott, vagyis a segélyek csökkentésével, szigorításával egyfelől, és a segélyek és a bérek közötti különbség növelésével másfelől, az bizonyíthatóan nem vezetett eredményre. Erről elég pontos kutatási eredményeink vannak. Közvetlenül nem lehet nekimenni ennek a problémának, de kerülő utakon igen.

Az első kitörési pont az oktatási szegregáció elleni határozott fellépés. Az oktatáspolitikában sokat lehetne tenni, ez voltaképpen az iskolai szegregáció elleni határozott fellépést és a középosztályi privilégiumoknak egy nagyon kényes ponton való megtámadását jelentené. Ez az első olyan pont, amit a kormány nem fog felvállalni.

A másik: az általános bérszint növekedése és a termelékenység növekedéséhez való viszonya kulcsprobléma az alacsony iskolázottságúak foglalkoztatásában. Ha folytatódik az eddigi rossz gyakorlat, hogy hihetetlen erős választási ciklus van a reálbér-emelkedésben, az biztosan nem fog jót tenni. A második kitörési pont tehát az, hogy ez ellen harcolni kell, és nem szabad a választások előtt és után tüzelni a bérköveteléseket. Ezzel összefüggésben persze az adópolitikában is sokat lehetne tenni.

Visszatérve az alacsony iskolázottságúakhoz: a kulcsprobléma nem az, hogy nem tudnak írni-olvasni, hiszen a portugál általános iskolát végzettek sem tudnak olvasni, sőt az amerikaiak sem. Ugyanolyan rosszul teljesítenek ezekben a tesztekben, mint a magyarok, mégis több tíz százalékponttal nagyobb arányban dolgoznak, mint Magyarországon. Ennek az az oka, hogy ott olcsó ez a munkaerő, és a segélyek is elég szigorúak. Itt olyan szubvenciókra van szükség, melyek a munkaerő-költséget csökkentik, anélkül, hogy a nettó béreket lejjebb vinnék. Tehát nem arra van szükség, hogy szja-mentes legyen a minimálbér, mert ennek munkaerő-piaci szempontból semmi értelme sincs, hanem a nettó bér és a munkaköltség közti rést kell szűkíteni, például a járuléktámogatással. Ilyen is van Magyarországon, és azt gondolom, hogy ez sok helyen jó szolgáltatásokat tesz.

A korai nyugdíj és a gyes két olyan intézmény, ami fekete lyukként nyeli el a munkavállalókat. Erről nagyon keveset tudunk, de az biztos, hogy a munkanélküli segélyek hallatlan mértékben visszaszorultak, egyre kevesebben kapnak egyre rövidebb ideig egyre kevesebbet, miközben a passzivitásra ösztönző intézmények ellátásai megtartották a reálértéküket.

LISKÓ ILONA: A jelenlegi oktatási kormányzat a szegregációellenes politikát tűzte a zászlajára. Egyrészt foglalkoztat egy oktatási kormánybiztost Mohácsi Viktória személyében, aki eddig nagyon harcosan kiállt mindenfajta elkülönített oktatás ellen. Különböző programokat is bevezetett a kormányzat a szegregációellenes politika érdekében. Kétféle szegregációs tendencia létezik az oktatáson belül. Az egyik az iskolán belüli szegregáció, amikor külön osztályba, külön csoportba teszik a romákat. A másik az iskolák közötti, amikor a település egyik iskolájába gyűjtik őket.

2000-ben és 2004-ben is vizsgáltuk az oktatási szegregációs helyzetet. 2000-ben az iskolán belüli és az iskolák közötti szegregáció egyaránt na-

gyon erős tendencia volt Magyarországon. 2004-ben azt tapasztaltuk, hogy az iskolán belüli szegregáció csökkent, tehát a pedagógusokra lehetett hatni a szegregáció ellen határozottan fellépő politikával. Megtámasztották, hogy nem ildomos a szegény és a roma gyerekeket külön osztályba tenni. Ezeket az osztályokat már kezdték föllazítani, fölbontani, ellenben a településen belüli szegregáció nagyon erősen növekedett. A társadalmi integrációt erősítő politikai törekvéseket nemcsak a politikai pártok akadályozzák, bár az sem véletlen, hogy a politikai pártok közül ezt sokan nem vállalják. A magyar társadalom áll ennek ellent, mert úgy gondolja, hogy a saját előnyeit védi azzal, ha a saját gyereke olyan iskolába jár, ahol véletlenül sem ül mellette egy szegény vagy egy roma. Ez nemcsak oktatáspolitikai és nemcsak pártpolitikai kérdés, hanem elsősorban társadalmi.

KÖLLŐ JÁNOS: megjegyezte, hogy nem olyan nagy baj, ha az alacsony iskolázottságúak nem tudnak írni-olvasni, hiszen az amerikaiak sem tudnak, mégis dolgoznak. De nálunk nemcsak az a baj, hogy a magyar gyerekek alacsonyan teljesítenek a nemzetközi felmérésekben, hanem ezekből a vizsgálatokból az is kiderül, hogy Magyarországon a legerősebb a társadalmi háttér hatása az iskolai teljesítményre. Ez pontosan azt bizonyítja, hogy zavartalanul folytatódik a hátrányos helyzetűek újratemelésének a tendenciája, és ez a helyzet tarthatatlan.

GYULAVÁRI TAMÁS: *Az eddigi hozzászólások közös pontja az volt, hogy a legfontosabb feladat a foglalkoztatási szint növelése. A magyar foglalkoztatási szint jelenleg 57 százalék, míg a Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterv 2006-ra 59 százalékot, 2010-re pedig 63 százalékot irányoz elő. Milyen foglalkoztatási szintet és ennek eléréséhez milyen foglalkoztatáspolitikai eszköztárat szeretnének a következő évtizedben?*

KÖLLŐ JÁNOS: Említettem, hogy az EU-átlagtól való elmaradásunknak a nagyobb fele abból adódik, hogy 15 évvel ezelőtt nagyon sokan kimentek a munkaerőpiacról, de még nem kerültek ki a munkavállalási korból. Az elkövetkező 4–5 évben ez meg fog történni, és akkor nagymértékben javulni fognak Magyarország mutatói.

CSOBA JUDIT: Manapság nemcsak a fejlődésről, hanem a fenntarthatóságról is sokat beszélünk. Én akkor is boldog lennék, ha a jelenlegi 57 százalékról 2013-ra 60 százalékra növekedne a foglalkoztatási szint, és a legtöbben tényleg olyan jövedelemszerzésbe vonulnának be legálisan vagy féllegálisan – még akár ezt is megengedem –, ami az emberhez méltó életet biztosítja ennek a 60 vagy 63 százaléknak. Akkor nem fájna nekem a 67 százalék, vagy a 70 százalék hiánya, mert akkor olyan jóléti rendszert tudnánk kiépíteni, amelyben a szociális problémák jelentős részét egy teljes rendszerbe integrálva, emberhez méltó módon lehetne kezelni. Szemléletet kellene váltanunk 2013-ra, mert ha eluralkodik a mennyiségi szemlélet, akkor kiváló statisztikáink lesznek, de emberhez méltatlan életfeltételekkel.

KEREKASZTAL

FREY MÁRIA: Hála Istennek ebben a kérdésben a kezünkre játszik a demográfia. Annyit azért kell tennünk, hogy megakadályozzuk ennek az újratermelődését, mert sok az inaktivitás irányába nyitva lévő csatorna van még a munkaerőpiacon. Számomra nem olyan lényeges, hogy 3–4 százalékkal magasabb lesz-e a foglalkoztatási szint. A 70 százalékot biztos nem fogjuk elérni, viszont bizonyos javulás automatikusan is bekövetkezik. A javulás attól is függ, hogy milyen célokat határozzunk meg ebben a második NFT-ben. Ide nagyon sok pénz jön, és annyira nem szűk a mozgásterünk, hogy az itt felsorolt, munkaigényes irányokban ne lehetne akár a képzetlen helyi munkaerő számára is, a helyi szinten kihasználatlan szükségletekre építve munkahelyeket teremteni.

A statisztikákkal is van probléma, mert nem jeleníti meg valamennyi foglalkoztatottat. Példaként utalok arra a 150–200 ezer egyetemi hallgatóra, akik diákszövetkezetekben dolgoznak. Közülük alig 10 ezer szerepel a statisztikákban foglalkoztatottként. Ezzel szemben az amerikai vagy a nyugat-európai statisztikákban a részmunkaidős foglalkoztatottság nagyrészt abból adódik, hogy a fiatalok tanulás mellett dolgoznak.

GYULAVÁRI TAMÁS: *Szó esett az atipikus foglalkoztatási formákról – részmunkaidő, távmunka, határozott idejű szerződések –, és még ide sorolhatjuk az ön-foglalkoztatást is. A Nemzeti Foglalkoztatási Akciótervben szerepel, hogy Nyugat-Európában ezeknek az aránya a teljes foglalkoztatáson belül nagyjából 40 százalék, Magyarországon pedig 22 százalék. Mekkora lehetőséget látnak ezekben a foglalkoztatási formákban, különös tekintettel a részmunkaidőre és a távmunkára?*

FREY MÁRIA: Ha akarjuk, ha nem, ez terjed. Ennek természetesen vannak komoly veszélyei és kockázatai. Ezek ellen fel kell lépni, tehát nemcsak a rugalmasság az érdekes, hanem a biztonság is: a jövedelembiztonság, foglalkoztatás-biztonság, és főleg a szociális védettség. A másik nagyon fontos dolog az átjárás megteremtése. Tehát bizonyos életszakaszokban kellhet az embernek a részmunkaidő, amikor mondjuk van egy idős beteg gondozottja, akivel foglalkozni kell. Ez ne legyen a munkaerőpiac zárványa, ebből ne legyen kétlépcsős munkaerőpiac. Legyen lehetőség arra jogilag, hogy aki részmunkaidőből vissza akar menni, visszatérhessen. Ilyen szabályozás létezik például Hollandiában, ahol a vállalatoknál két évente újra lehet tárgyalni a munkaszerződésnek a munkaidőre vonatkozó passzusát. Hollandia világbajnok a részmunkaidős foglalkoztatás tekintetében. A nők 75 százaléka dolgozik részmunkaidőben, de törvény garantálja, hogy ha valaki teljes munkaidőről át akar állni részmunkaidőre, akkor neki erre joga van, és a vállalat ezt csak a működésével összefüggő ok miatt utasíthatja vissza, ami bíróságon megtámadható.

LISKÓ ILONA: Hogy a foglalkoztatásnak milyen százalékát tudjuk elérni, ezt én nem határozom meg. De a fejlesztési pénzt nagy részét az oktatásra költeném, az oktatáson belül is a hátrányos helyzetű gyerekek oktatására, mert ez nagyon sokba kerül. Ez az az oktatási feladat, amit kevés pénzből egyszerűen nem lehet megoldani, mert itt nem egyszerűen oktatni kell, hanem családi feladatokat kell átvállalnia az iskolának, ami

kollégiumot, kiscsoportos oktatást, mentorálást jelent. Mindez nagyon sok pénzbe kerül, és kevés látványos eredménnyel kecsegtet. A másik, amire nagyon sok pénz kellene, az a nyelvoktatás. Megtörtént az EU-csatlakozás, de a népesség nagy része a nyelvtudás hiánya miatt nem tud élni a lehetőségekkel. Fontos még a felsőoktatási reform, ahonnan nagyon hiányzik a pénz. Ezt európai nyomásra meg kell valósítani, de elég szűkös anyagi feltételrendszer mellett. Attól lehet tartani, hogy ez is csak olyan „magyar reform” lesz, ami elszámolható Nyugat felé, de közben itthon nem történik semmi, csak a cégtábla lesz egy kicsit átfestve.